

*Міністерство освіти і науки України
Хмельницька обласна рада
Департамент освіти та науки Хмельницької ОВА
Департамент інформаційної діяльності, культури, національностей та релігій Хмельницької ОВА
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Гуманітарний факультет
Кафедра культурології та зарубіжної літератури
Кафедра туризму, теорії і методики фізичної культури та валеології
Відділ культури, національностей, релігій та туризму
Городоцької міської ради
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
Instytut Kultury Europejskiej w Gnieźnie*

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ: ДИСКУРС ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ»

*Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції
16–17 травня 2023 року*

Хмельницький 2023

Міністерство освіти і науки України
Хмельницька обласна рада
Департамент освіти та науки Хмельницької ОВА
Департамент інформаційної діяльності, культури, національностей та
релігій Хмельницької ОВА
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Гуманітарний факультет
Кафедра культурології та зарубіжної літератури
Кафедра туризму, теорії і методики фізичної культури та валеології
Відділ культури, національностей, релігій та туризму Городоцької міської ради
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
Instytut Kultury Europejskiej w Gnieźnie

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ: ДИСКУРС ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

*Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції
16–17 травня 2023 року*

Хмельницький, 2023

УДК – 008:130.2(063)

А 43

Рекомендовано до друку Вченою радою Хмельницької гуманітарно- педагогічної академії (протокол № 7 від 29.06.2023 р.)

Рецензенти:

Інна ШОРОБУРА – ректорка Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, докторка педагогічних наук, професорка, членкиня-кореспондентка НАПН України.

Олександр ПОЛЩУК – проректор з науково-педагогічної роботи Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, доктор філософських наук, професор.

А 43

Актуальні проблеми сучасної культури: дискурс ідентичності в умовах війни: матеріали X Міжнародної наук.-практ. конф. (Хмельницький, 16-17 травня 2023 р.) – Хмельницький: ХГПА., 2023. 176 с.

Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції містять наукові статті з таких питань: метафори культурної та національної пам'яті; проблема ідентичності у світовій культурі: постколоніальний досвід; регіональна спадщина як культурний бренд в контексті сталого розвитку; місце України в майбутньому світовому туристичному просторі: впровадження інноваційних практик; реінтерпретація та управління культурною спадщиною Поділля; освітньо-філософські виміри проблеми формування ідентичності.

УДК – 008:130.2(063)

© Колектив авторів, 2023

© ХГПА, 2023

ЗМІСТ

Володимир БАБІЙ, Галина ГАМРЕЦЬКА. Реінтерпретація історичного наративу як шлях до відновлення культурної пам'яті: Україна між двома світовими війнами	6
Тетяна БЕЦЕНКО. Краєзнавчі студії як база для вивчення історії української літературної мови: деякі узагальнення на основі досвіду роботи (на прикладі лінгвокраєзнавства сумського регіону)	10
Марія ВАЛГУРА, Стелла БОЙКО. Event-заходи як форма просування національної культури: Поділля.....	13
Галина ГАМРЕЦЬКА. Голоси «малих життєвих світів» як метафора історичної пам'яті	17
Ірина ГОРОХОЛІНСЬКА. Колізії світоглядної ідентичності українців в оптиці нових вистав театру в Чернівцях	22
Марія ГУМЕНЮК, Стелла БОЙКО. Творчі форми стилю «бідермайер»: мода та інтер'єр.....	26
Людмила ГУЦАЛ. Організація сільського зеленого туризму Хмельницької області	29
Олександр ДЕДЕНЄВ, Андрій ЦИНА. Формування відповідальності особистості на уроках трудового навчання у контексті виховання її громадянськості і морально-духовної ціннісної спрямованості, втіленої у виховній системі В. О. Сухомлинського	33
Олена ЖУКОВА. Принципи управління культурною спадщиною на засадах сталого розвитку	36
Алла ЗАГОРОДНЯ. Провідні соціально-антропологічні ідеї в українській філософії освіти ХХ століття: м. Шлемкевич	40
Алла ЗАГОРОДНЯ. Соціально-антропологічний аспект в контексті української філософії освіти ХХ століття	43
Вікторія ЗАГОРУЙ, Леся ОНУФРІЙЧУК. Кліматичні курорти Хмельниччини. Дністровська рів'єра та Бакота.....	46
Сергій ЗАХАРІН. Перспективні напрями розвитку освіти у сучасному світі	51
Сергій ЗАХАРІН. Гібридний освітній процес у закладах освіти в умовах воєнного стану в Україні.....	53

Ірина ГОРОХОЛІНСЬКА,
докторка філософських наук,
доцентка кафедри філософії та культурології,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

КОЛІЗІЇ СВІТОГЛЯДНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ В ОПТИЦІ НОВИХ ВИСТАВ ТЕАТРУ В ЧЕРНІВЦЯХ

Відомим є твердження А. Камю, що театр – «то місце правди» [2, с. 442]. Мислитель навіть акцентує: «...Театр – мій монастир. Людська збудженість вмирає перед його стінами, а всередині священна огорожа, община ченців, що протягом двох місяців поринула в єдину медитацію, спрямовану до єдиної мети, що готує відправу, яка одного вечора вперше буде відсвяткована» [2, с. 439]. Високо цінуючи театральне мистецтво, А. Камю в такий спосіб вказує на його дивовижну властивість, що через мову образів та гри сприяє розкриттю істини, витворенню її спільно з глядачами. Іншим важливим аспектом значущості театру, який слушно відзначає А. Камю, є те, що «...п'єса переходить у своєрідне ірреальне шаленство, але залишається частиною конкретної матеріальної реальності. Чи це не є дефініцією мистецтва? Ані голої реальності, ані лише уяви, але уява, що походить з реальності» [2, с. 441-442]. Кожна театральна постановка – це, коли казати метафорично, особливий «священний ритуал», що має ірраціональне коріння, проте його не варто порівнювати із чистим навіюванням, якимось «шаманством». Єдність ірраціонального та раціонального в театрі дозволяє цьому видові мистецтва синергійно виконувати катарсичну та світоглядну функції. Долучаючись до певного драматургічного дійства, особа «очищується» від негативних емоцій, її сприйнятливість сягає високого рівня й посилюється, котрі передаються від сцени до глядача (й навпаки), набувають світоглядно-формулюючої інтенції. У такий спосіб реалізується й соціальна функціональність театального мистецтва. Без зв'язку з реальністю, а тільки в рафінованій ритуальній ейфорії це було б неможливим. Театр, крім всього суто естетичного, це також і місце правди в плеканні чуття справедливості та життєвої відповідальності. Дослідники наголошують, що Д. Дідро вбачав роль театру «...як кафедри високих ідей, школи моральності, облагородження людини» [1, с. 121]. Його доступність широким верствам населення помножує його соціальну значущість, і це розуміють не тільки митці, але й політики (та політикани!). А тому не дивно, що за таких умов театр часто перетворювався на майданчик ідеологічних ігор. Але поряд з тим, і насамперед, театр – це місце, де через мистецьку співдію

особа здатна осягнути себе, власну систему цінностей, оцінити своє минуле й заглянути в потенційне майбутнє... Митці (драматург, режисер, актори й вся мистецька спільнота театру) наче розгортають перед глядачем певну подієвість й дають можливість «з боку» оцінити її причини, передумови та наслідки. Особливо цінним це видається в контексті проблем національно-культурної ідентичності. Постановки, котрі торкаються колізій світоглядного становлення пересічного українця – це ніби «сторінки» живого посібника з української історії, але також і майданчик для переосмислення себе й прийняття рішень як особистісного, так і колективного характеру.

Театральні митці Чернівців, зокрема, найвідоміша труппа міста (Чернівецький академічний обласний український музично-драматичний театр імені О. Кобилянської) часто зверталася до постановки драматичних творів щодо української культури та історії. Чого тільки варта знакова вистава «Земля»¹. Але окремо зупинимо нашу увагу на виставі, яка актуалізує не українську класичну драму, а новий пласт української драматургії, що розкриває нам нашу сучасність – інколи по-хірургічному болюче, але все ж для усвідомлення власної ідентичності невідворотно правдиво.

Можливість подивитися ще раз у «вічі» корозіям нашої національно-культурної ідентичності дарує глядачам вистава-експеримент «Мати Гіркового (гугл транслейт)»². Авторкою драматичного тексту є Лена Лягушонкова. Режисерське надзавдання та конкретні ідеї, смисли і надактуальні месиджі проектував уже доволі впізнаваний за сміливістю підходів режисер Дмитро Леончик. Вперше чернівецький глядач мав можливість переглянути цю постановку під назвою «Покинута божа корівка» ще у 2021 р. – саме тоді, сімейна сага, що сутнісно є постановкою-рефлексією, наповненою глибинними семіотичними маркерами (у рухах, кольорах, музиці, всій сценографії) була представлена в центрі культури «Вернісаж». Глядач вже тоді, в тому невеликому просторі окремої кімнати виставкової зали, не мав шансу залишитися не залученим до театральної співгри. І все тому, що ця вистава не лише мотивує оцінити (через призму історії двох родин із маленького містечка Луганської області) ті соціальні травми, що випали на долю нашої країни, а й переосмислити власну ідентичність, цінності, життєві орієнтири. І це – через занурення в «біполярний» світ свідомості й цінностей головної героїні (внутрішній діалог в душі головної героїні; головну героїню та її альтер еґо самовіддано та щиро втілюють заслужені артистки України Валентина Головка й Оксана Івахнюк). Наскільки ми вільні? Що нас уярмлює

¹ <https://dramtheater.cv.ua/production/zemlia/>

² https://dramtheater.cv.ua/zt_portfolio/maty_gyrkogo/

на всіх рівнях – від побутового до культурно-соціального? Чи є шанс розірвати ці тенети? І що ж таке гідність? Хто чи що є її мірилами? – всі ці питання актуалізує драматичний твір Лени Лягушонкової – молодій драматургині родом із Луганської області, вже добре знаній в Європі, нагородженої високими нагородами й широко обговорюваною в європейській мистецтвознавчій пресі. Сама авторка так висловлюється про власний твір та його резонанси на європейських сценах: «У різних країнах сприймають по-різному. Українці більше реагують на побутові речі: старий телевізор, «дорога стенка», книжки, хата, сміються з локальних мемів. Для німецького глядача це ширший фокус. Для них це більше про деконструкцію російської культури. «Мать Горького» для іноземця – це темна сторона російського світу, який зазвичай не презентується. Що він має не лише привабливу сторону – величності, балету, а й величезну токсичність. Показуємо, як вона впливає на життя простих людей. Бо на умовно просту людину, яку в російській літературі називали «маленький человек», це впливає жахливим чином. Людям замість хліба дають велич балету. У Європі це досі не зрозуміло» [3].

Доволі цікавим є режисерське рішення, якого не було в постановці на етапі «Покинутої божої корівки», але яке з'являється уже під час прем'єри, спершу у фойє театру, а відтак в межах простору сцени-майстерні «Мати Гіркого (гугл транслейт)» – персонаж, що водночас містив в собі окремих героїв (ну наче ж Женьок, бо ж так схожий на злочинця-рецидивіста; а вже тут точно грек, а як же ж – якщо ж на ньому давньогрецька одіж), але поряд з тим є духом суспільного регресу, постколоніальних суспільних поведінкових штампів та установок (які давно потрібно відправити на «смітник історії»), той хто був і жінкою, і чоловіком, і кожним з нас (в той момент коли ми з ностальгією та почуттям меншовартості нашої культури згадуємо про Діда Мороза / «Іронію судьби...» / творчество Горького / пісні Леонтьєва і ряд можна продовжувати). Втілює в життя цю ідею артист драми Вадим Глазнев. Ще вартим уваги є інтертекстуальне рішення щодо можливості спостерігати за грою й інших прекрасних акторів – Лариси Попенко, Віктора Барановського та інших, які в жанрі трагікомедії абсурду зображали (опосередковано відео-записом) інших персонажів постановки, про яких веде мову основний персонаж-наратор.

Постановка чернівецького театру сповнена семіотичних знаків, глибокого та болючого символізму: заскоружлість постколоніальної свідомості людини, типової Homo Sovieticus – стінка з сервізом-рибками (які на кращий день), де є небезпека застрягти як тим рыбкам – безмовно і бездіяльно; червоні паски, які водночас і червоні лінії (котрі наша свідомість боїться долати, бо так «по-домашньому», «коли б гірше не було», «ми так звикли...») і паски

безпеки, якими в маленькому просторі стінки-акваріуму постійно себе «контролює» головна героїня. Цих знаків так багато, що їх аналіз вимагає окремої повноцінної статті, бо вони всі про проблему ідентичності й перешкоди на шляху її плекання – самотньої та конструктивної.

Що впливає на нашу ідентичність? Наша колективна історія, наші індивідуальні історії, наше оточення й смаки... Навчене з малих років «як можна, а як ні», «як належить, а як соромно». Наші мрії й їхній крах, наші травми, які так промовисто описали речники психоаналітичної концепції. Осмислюючи ці складові, ми здатні усвідомити аспекти нашої ідентичності. А проводячи таку рефлексію не на індивідуальному, а глобальному рівні – зрозуміти набагато більше про нашу суспільну ідентичність, ідентичність як нації.

Наприкінці історії героїня наче домовляється з собою, вибирає позбутися всіх тих установок, якими «напакувало» її середовище. Їй складно, її стримує багато факторів. Але вона обирає шлях розвитку. Ми як нація обираємо шлях розвитку. Геть від руйнівної меншовартості! Але на цьому шляху нам потрібно дуже багато переосмислити, щоб таки пропрацювати, а не тягти за собою в це виборюване зараз майбутнє. Продіалогувати на особистісному рівні, сміливо осмислити на суспільному. Цей шлях – переможний, але все ж сповнений жертвами. Жертвами передусім тих, хто усвідомлено став на цей шлях і поклав життя на вівтар боротьби з імперськими амбіціями, колоніальними претензіями.

Список використаних джерел:

1. Дідро Д. (1966). Парадокс про актора. Київ : Мистецтво. 145 с.
2. Камю А. (1996). Чому я клопочуся театром. *Вибрані твори у трьох томах*. Том 2. Театр. Харків : Фоліо. С.437-445.
3. Щокань Г. (2022). Німці питали, де межа токсичного впливу Росії : у Штутгарті показали «Мать Горького». *VII. Культура* : офіційний сайт. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/11/23/251469/>